

2. Даниленко, В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
3. Косова, М. В. Терминологизация как процесс переосмысления русской общеупотребительной лексики: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / М. В. Косова; Нижегород. гос. ун-т. – Нижний Новгород, 2004. – 51 с.
4. Матвеева, Л. А. Лексико-семантический способ образования терминов в английской криогенной терминологии / Л. А. Матвеева // Омский научный вестник. – 2006. – № 7. – С. 234–236.
5. Подколзина, Т. А. Метафора и типология терминосистем / Т. А. Подколзина // Филологические науки. – 1992. – № 3. – С. 90–100.
6. Прохорова, В. Н. Русская терминология (лексико-семантическое образование) / В. Н. Прохорова. – М.: Филологический факультет, 1996. – 125 с.
7. Федорченко, Е. А. Становление и развитие терминологической лексики таможенного дела в русском языке: автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Е. А. Федорченко; Моск. гос. обл. ун-т. – М., 2004. – 38 с.

Г. К. Чахоўскі,

кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства
філалагічнага факультэта БДУ

ВІРТУАЛЬНЫ ДЫСКУРС ЯК ЛІНГВІСТЫЧНАЯ КАТЭГОРЫЯ

На сённяшні дзень віртуальны дыскурс даследаваны недастаткова глыбока, што звязана ў першую чаргу з вывучэннем апасродкаванай камунікацыі праз інтэрнэт, якое пачалося зусім нядаўна. Пераважна з пазіцый псіха- і/або сацыялінгвістычнага падыходу даследуюцца асобныя жанры віртуальнага дыскурсу: чаты, форумы, сеткавыя канферэнцыі – тэарэтычныя ж аспекты спарадычна прадстаўлены ў асобных артыкулах, якія часта

публікуюцца толькі ў электронным выглядзе. Магчымай прычынай рэдкіх тэарэтычных распрацовак у гэтай навукавай галіне таксама можна лічыць праблему вылучэння феномену віртуальнага дыскурсу.

З’яўляючыся штучна створанай, віртуальная прастора прэзентуе, па сутнасці, і штучнае камунікацыйнае асяроддзе, у якім існуюць штучныя камуніканы. З гэтай пазіцыі не выпадае казаць пра віртуальныя зносіны як пра жывыя зносіны з рэальнай прысутнасцю суразмоўцаў. Аднак, прымаючы пад ўвагу факт, што ў якасці віртуальных камунікантаў выступаюць рэальныя асобы, якія пры дапамозе ўяўлення і жыццёвага вопыту канструююць адрасата з усімі яго псіхалагічнымі праблемамі і стэрэатыпамі, камп’ютар можа разглядацца як тэхнічны сродак сувязі паміж удзельнікамі, а віртуальны дыкурс – як асобная з’ява, што патрабуе глыбокага тэарэтычнага даследавання.

Вывучэнне праблем віртуальнай камунікацыі выклікае цікавасць не толькі для сацыяльнай філасофіі і псіхалогіі, але і для лінгвістыкі (у прыватнасці, для сацыялінгвістыкі, прагмалінгвістыкі і лінгвістыкі тэксту), таму тры гэтыя кірункі карыстаюцца агульнымі навуковымі дасягненнямі для больш аб’ектыўнай ацэнкі працэсаў, якія адбываюцца ў віртуальнай прасторы. У сацыяльным плане інтэрнэт – гэта складаная структураваная камунікацыйная сістэма, сфера грамадскай свядомасці і дзейнасці чалавека, якая забяспечваецца тэхналагічным прарывам другой паловы XX ст. Інтэрнэт – гэта люстэрка сучаснай цывілізацыі, яе інфармацыйнае адлюстраванне, але не толькі. Адначасова – гэта і правобраз разнастайных грамадскіх адносін новага тыпу, іх узбагачэнне, дадаткова да традыцыйных «чалавек – прырода», «чалавек – грамадства», «чалавек – чалавек», «чалавек – тэхніка». Інтэрнэт ператварыўся ў своеасаблівую лабараторыю выпрабаванняў над натуральнай мовай.

З пазіцыі сацыялінгвістычнага падыходу мы можам меркаваць пра віртуальны дыкурс як пра лінгвістычную катэгорыю, якая спалучае ў сабе прыметы асобна-арыентаванага і статусна-арыентаванага дыскурсу, незалежна ад таго, ідзе гаворка пра зносіны ў ICQ, вэб-чатах, вядзенне інтэрнэт-дзённікаў або пра тэматычныя форумы і сеткавыя канферэнцыі. Тэрмін «віртуальны» ў гэтым выпадку мае на ўвазе наяўнасць спецыфічнай прасторы, штучна створанай пры дапамозе тэхнічных сродкаў, у якой існуе магчымасць інтэрактыўных зносін паміж суразмоўцамі. У некаторых

публікацыях гэты тэрмін таксама мае сінонім «камп'ютарны», аднак, на наш погляд, «віртуальны» – азначэнне, больш прыдатнае для выяўлення спецыфікі дадзенага дыскурсу, паколькі даследуюцца асаблівасці камунікацыйнага асяроддзя, якое ўключае, у тым ліку, спосаб зносін і характарыстыкі камунікантаў. Такім чынам, прымаючы пад увагу агульнае вызначэнне дыскурсу, якое мы далі вышэй, мэтазгодна разумець віртуальны дыкурс як сукупнасць тэкстаў, аб'яднаных агульнай інтэрнэт-тэмай і рэалізаваных у штучна створанай камунікацыйнай прасторы, якая прадугледжвае дыстантныя інтэрактыўныя зносіны віртуальных камунікантаў.

Віртуальны дыкурс – гэта шматжанравая функцыянальная разнавіднасць публічнага маналагічнага і дыялагічнага маўлення, якая характарызуецца спецыфічнымі камунікацыйнымі сродкамі. Своеасаблівасць маўленчых зносін удзельнікаў камп'ютарнай камунікацыі заключаецца не толькі ў выкарыстанні прафесіяналізмаў, але і ў камбінацыі лексічных адзінак, якія адносяцца да розных стыляў і рэгістраў, утвораных у адпаведнасці з прагматычнымі ўстаноўкамі і мэтамі зносін у камп'ютарнай сетцы.

Удзельнікі віртуальнага дыскурсу – карыстальнікі забаўляльных, інфармацыйных і іншых рэсурсаў, прадстаўленых сеткай інтэрнэт. Традыцыйная схема «агент – кліент», якая выкарыстоўваецца для характарыстыкі істытуцыйнага дыскурсу, тут не дзейнічае, паколькі суразмоўцы з'яўляюцца сітуацыйна раўнапраўнымі. Адсутнасць непасрэднага кантакту з суразмоўцамі дазваляе выкарыстаць ананімнасць і пазбегнуць магчымага псіхалагічнага дыскамфорту, які ўзнікае ў працэсе рэальных маўленчых зносін.

Для віртуальнага дыскурсу таксама характэрна адсутнасць рэальнай статуснай і ўзроставай градацыі, якая замяняецца вызначанай ролевай мадэллю паводзін. Так, на ўзроўні форума або чата існуюць мадэратары і наведвальнікі. Мадэратары – група карыстальнікаў, якія маюць некаторыя прывілеі ў параўнанні са звычайнымі наведвальнікамі. Дзякуючы гэтаму яны рэгулююць правілы маўленчых паводзін у той ці іншай сеткавай супольнасці, у тым ліку ўзровень доступу наведвальнікаў. Акрамя гэтых двух паняццяў для характарыстыкі ўдзельнікаў віртуальнага дыскурсу выкарыстоўваюцца таксама азначэнні «жжысты», «фарумчане», «чатлане» (карыстальнікі

Livejournal – «живых часопісаў», форумаў, чатаў), «віртуалы» (віртуальныя персанажы), «фрэндзы» (віртуальныя сябры) і г. д.

Хранатоп віртуальнага дыскурсу абмежаваны тэхнічнымі магчымасцямі (наяўнасцю ці адсутнасцю камп'ютара і выхаду ў інтэрнэт) і чалавечым фактарам (наяўнасцю ці адсутнасцю суразмоўцы ў «анлайне»). Аднак, з'яўляючыся штучна створаным камунікацыйным асяроддзем, віртуальны дыкурс, па сутнасці, умоўны і не мае часавых і прасторавых межаў. Дзякуючы гэтым уласцівасцям узнікае магчымасць для камунікацыі паміж двума і больш суразмоўцамі ў рэжыме рэальнага часу з любых рэгіёнаў свету, што выклікае «размыванне» дзяржаўных, нацыянальных, эканамічных, палітычных і культурных межаў. Віртуальная прастора, такім чынам, рэарганізуецца і паўстае ў выглядзе мноства сеткавых супольнасцей, дзе «збіраюцца» ўдзельнікі віртуальнага дыскурсу, – чатаў, форумаў, сацыяльных сетак і г. д.

Стратэгіі віртуальнага дыскурсу, як і любога іншага, вызначаюцца яго мэтамі і рэалізуюцца ў жанрах. Асноўнымі мэтамі віртуальнага дыскурсу з'яўляюцца: 1) рэалізацыя аператыўнага рашэння актуальных пытанняў; 2) пошук неабходнай інфармацыі; 3) магчымасці правядзення вольнага часу. Зыходзячы з гэтага ў межах віртуальнага дыскурсу можна вылучыць камунікацыйную стратэгію, стратэгію сацыялізацыі і стратэгію карнавалізацыі.

Камунікацыйная стратэгія заключаецца ў сумесных дзеяннях удзельнікаў віртуальнага дыскурсу, накіраваных на падтрыманне стабільнасці сістэмы. Тут можна казаць пра выкананне сеткавага этыкету і пра сістэму штрафаў, якія накладваюцца на парушальнікаў правіл, што ўсталёўваюцца ў пэўнай супольнасці, на форуме і г. д. Традыцыйна парушэннем этыкету лічыцца спам (масавае рассыланне рэкламы і так званых «лістоў шчасця» ці аб'яў загадзя ілжывага характару). Парушэнне вызначаных правілаў паводзін вядзе або да налічэння штрафных балаў карыстальніку, або да часовага ці поўнага выключэння яго з дадзенай супольнасці і ўнясення ў так званы «чорны спіс» непажаданых карыстальнікаў.

Стратэгія карнавалізацыі (тэрмін М. М. Бахціна) – гэта самапрэзентацыя асобы ў віртуальным дыскурсе з выкарыстаннем розных камунікацыйных сродкаў. Так, адным з асноўных сродкаў самапрэзентацыі з'яўляюцца «нікі» (nicknames) – мянушкі, выбраныя ўдзельнікамі

віртуальнага дыскурсу. З аднаго боку, захоўваецца ўмоўная ананімнасць суразмоўцаў, з другога – пашыраюцца магчымасці сеткавых ролевых паводзін, якія нярэдка прымаюць форму гульні.

Сярод ролевых мадэляў паводзін можна вылучыць «батаніка», «адміна», «бландзінку», «ламера» і інш. Так, «айцішнік» – віртуал, які ў працэсе камунікацыі засведчыў сябе добрым спецыялістам у сферы ІТ, актыўна і дарэчна карыстаецца камп’ютарным жаргонам, наведвае спецыялізаваныя тэматычныя форумы. «Бландзінка» – малаадукаваная непаўналетняя дзяўчына. Прысутнасць падобных тыпаў паводзін характэрна практычна для ўсіх жанраў віртуальнага дыскурсу, асабліва тых, дзе назіраецца частая змена камунікантаў (форумы, чаты і г. д.).

Умоўная, знакавая форма віртуальнага дыскурсу абумоўлівае ўключэнне ў яго структуру элементаў моўнай гульні. Актыўна выкарыстоўваючы разнастайныя моўныя сродкі, камуніканты імкнуцца да акцэнтавання ўвагі іншых удзельнікаў маўленчых зносін на пэўным выказванні шляхам узмацнення яго выразнасці або стварэння камічнага эфекту. Нярэдка адзін ці некалькі прыёмаў моўнай гульні робяцца адметнай рысай камуніканта або дыскурсу ў цэлым.

Стратэгія сацыялізацыі віртуальнага дыскурсу заключаецца ў імкненні суразмоўцаў прымаць актыўны ўдзел у абмеркаванні актуальных тэм і абменьвацца ўласным практычным вопытам. Гэта стымулюе стварэнне розных тэматычных форумаў, сеткавых супольнасцей, якія аб’ядноўваюць удзельнікаў віртуальнага дыскурсу па падобных інтарэсах. Адной з рэалізацый гэтай стратэгіі з’яўляюцца сацыяльныя сеткі «Вконтакте» (vkontakte.ru), «Одноклассники» (odnoklassniki.ru), «Мой круг» (moikrug.ru) і інш., створаныя для пошуку сяброў, аднакласнікаў, калег, знаёмых і г. д. Гэты дыкурс, як асобасна-арыентаваны, накіраваны на пашырэнне і паглыбленне камунікацыйных сувязей паміж удзельнікамі віртуальных сетак.

Класіфікуючы жанры віртуальнага дыскурсу, неабходна размяжоўваць жанры ўласна віртуальнага дыскурсу і жанры іншых дыскурсаў, якія выкарыстоўваюць камп’ютарную камунікацыю як адну з форм выражэння. Гэтыя жанры можна вылучыць па аналогіі з жанрамі іншых сфер зносін і аб’яднаць у адпаведныя групы:

1) агульнаінфармацыйныя жанры, або жанры навін (электронныя СМІ, якія змяшчаюць агляды і дайджэсты навін, тэматычныя падборкі з розных

выданняў з каментарыямі і без, апытанні грамадскай думкі і каментарыі да рэйтынгаў папулярнасці палітыкаў, зводкі спартыўных навін і каментарыі да іх, прагнозы надвор'я і інш.);

2) навукова-адукацыйныя і навукова-інфармацыйныя жанры (электронныя навуковыя і метадычныя выданні – манаграфіі, зборнікі, асобныя навуковыя артыкулы, вучэбныя дапаможнікі, даведнікі, інтэрактыўныя вучэбныя курсы, электронныя навуковыя базы, рэфераты, інтэрнэт-семінары, анлайн-канферэнцыі, псіхалагічныя тэсты, электронныя слоўнікі і г. д.);

3) мастацка-літаратурныя жанры (электронныя бібліятэкі, «сэтэратура», агляды, анатацыі, рэцэнзіі і інш.);

4) эканоміка-камерцыйныя жанры (дошкі аб'яў, аналітычныя агляды рынкаў, аб'явы ў службах працаўладкавання, электронная рэкламная сістэма і інш.).

Вылучаючы ў гэтай класіфікацыі яшчэ адну групу жанраў, якія афармляюць неспецыяльныя, непрафесійныя зносіны, звернем увагу на чаты, IRC, форумы, лісты электроннай пошты, паштовыя рассыланні і інш. З аднаго боку, перапіска па электроннай пошце з'яўляецца электроннай формай выражэння традыцыйнай афіцыйна-справовай перапіскі і не можа разглядацца як асобны жанр віртуальнага дыскурсу. З другога ж, нягледзячы на тое што інтэрнэт-дзённікі і ICQ у сутнасці з'яўляюцца аналагамі вядзення асабістых дзённікаў і рэальных побытавых зносін, іх мэтазгодна разглядаць як жанры ўласна віртуальнага дыскурсу. Так, інтэрнэт-дзённікі з'яўляюцца пераважна асобаснаарыентаванымі, аднак яны разлічаны на масавага адрасата, што ўжо сведчыць пра іх спецыфіку. Акрамя таго пісьмовы канал зносін і ўмоўная ананімнасць (віртуальны персанаж + «нікнэйм») ствараюць умовы для большай свабоды самавыяўлення, чым пры асабістых, кантактных зносінах, здымаючы псіхалагічныя бар'еры, што, у сваю чаргу, таксама адбіваецца на спецыфіцы дыскурсу.

Такім чынам, да жанраў уласна віртуальнага дыскурсу мы адносім чаты і іх разнавіднасці (IRC, вэб-чаты, Skypecast і інш.), ICQ, тэматычныя форумы, інтэрнэт-дзённікі, сеткавыя супольнасці, сацыяльныя сеткі і г. д. Характарызуючы іх у межах катэгорый дыскурсу, мы можам вылучыць наступныя асаблівасці.

Чат (ад англ. *to chat* – ‘размаўляць’, ‘балбатаць’) – палілог з сярэдняй ступенню змены камунікантаў і камунікацыйных роляў, які адбываецца ў рэальным часе (online). Чаты могуць мець тэматычную ці забаўляльную спецыфіку, што, у сваю чаргу, уплывае на сацыялінгвістычныя характарыстыкі камунікантаў і саму структуру дыскурсу.

ICQ – жанр віртуальнага дыскурсу, які прадугледжвае дыялагічныя, часцей за ўсё неформальныя зносіны адначасова з некалькімі суразмоўцамі ў рэальным часе (online). Гэты жанр найбольш блізкі да мадэлявання распаўсюджанай сітуацыі «жывых зносін», у якой удзельнічаюць два суразмоўцы – адрасант і адрасат.

Інтэрнэт-дзённік (блог) – маналагічны дыкурс віртуальнага камуніканта, які складаецца з храналагічна размешчаных тэкстаў, часцей за ўсё арыентаваных на выказванне ўласнага меркавання пра якія-небудзь падзеі як асабістага, так і грамадскага характару. Інтэрнэт-дзённікі могуць быць адкрытымі як для публічнага прагляду, так і для вызначанага вузкага кола сяброў («фрэндаў»), якія маюць магчымасць каментавачь запісы адзін аднаго. Тут мы таксама можам назіраць падабенствы інтэрнэт-дзённікаў да тэматычных форумў, але ўжо ў плане асаблівасцей іх структуры.

Асобную групу блогаў складаюць *кам’юніці*, ці сеткавыя супольнасці, аб’яднаныя па інтарэсах. Карыстальнік, які стварыў супольнасць, з’яўляецца яго мадэратарам. Кам’юніці часта маюць больш вузкую тэматыку, чым форумы, што аб’ядноўваюць карыстальнікаў з падобнымі інтарэсамі, звычайна з адной краіны і / ці аднаго горада. Супольнасці, як і інтэрнэт-дзённікі, могуць быць адкрытымі для публічнага прагляду або толькі для абмежаванай групы карыстальнікаў.

Сацыяльныя сеткі – яшчэ адзін жанр віртуальнага дыскурсу, які з’яўляецца ў сваёй аснове шырокай базай даных. Гэта комплексная сеткавае ўтварэнне, якое спалучае ў сабе элементы форумў, сеткавых супольнасцей і ICQ. Першаснай мэтай стварэння такіх сетак служыць пошук сяброў, аднакласнікаў, знаёмых, калег па працы і г. д. Папулярныя рэсурсы арыентаваны, у першую чаргу, на аднаўленне і падтрыманне камунікацыйных сацыяльных сувязей паміж людзьмі, уключаючы пошукі працы, падачу аб’яў, знаёмствы і г. д. Неад’емнай часткай сацыяльных сетак, як і кам’юніці, з’яўляецца арыентацыя на павышэнне асабістага сеткавага рэйтыngu. З гэтага пункту гледжання выклікае цікавасць рэсурс habrahabr.ru, дзе існуе

магчымасць зарэкамендаваць сябе з добрага боку ў якасці аўтара артыкулаў, каментарыяў і, такім чынам, павялічыць шанцы на працаўладкаванне. У цэлым, вялікая колькасць камунікантаў робяць сацыяльныя сеткі папулярным і актыўным жанрам віртуальнага дыскурсу.

IRC, у адрозненне ад *ICQ*, з'яўляецца тэматычна арганізаваным палілогам з сярэдняй частатой змены камунікантаў. У гэтым сэнсе можна меркаваць пра агульныя рысы *IRC* і тэматычных форумнаў, пабудаваных па тым жа прынцыпе. Аднак склад форумных камунікантаў больш стабільны, а тэксты арганізуюцца як невялікія па аб'ёме завершаныя выказванні.

Такім чынам, у віртуальным дыскурсе назіраецца спецыфічная трансфармацыя дыскурсійных катэгорый ва ўмовах пісьмовых маўленчых зносін.